

Poznaj historię krakowskiego południka zerowego

2023-12-22

Południk krakowski to pierwszy polski południk zerowy i jeden z najstarszych takich południków na świecie. Jest o 300 lat starszy od południka paryskiego i o 500 lat starszy od słynnego południka zerowego w Greenwich w Londynie. Inicjatywa przywrócenia pamięci o krakowskim południku zerowym i uczynienia z niego atrakcji edukacyjnej obejmuje szereg działań w Krakowie, jak i na terenie całego kraju.

Południk to geograficzny obiekt geometryczny. Jest linią łączącą po powierzchni globu ziemskiego (w praktyce, na elipsoidzie ziemskiej) oba bieguny Ziemi, wyznaczając dokładny kierunek północ-południe. Wynika z tego, że południków jest nieskończenie wiele i są to obiekty czysto wirtualne. Najstojniejsze są południki zerowe, w szczególności historyczny południk zerowy z Greenwich w Londynie (stosowany jako międzynarodowy południk zerowy w latach 1884–1989) oraz paryski południk zerowy.

W Polsce, w 1825 roku, wytyczono warszawski południk zerowy w obserwatorium astronomicznym Uniwersytetu Warszawskiego, z inicjatywy Franciszka Armińskiego. Istnieje jednak w Polsce o wiele starszy południk zerowy, którego historia i znaczenie dla polskiej nauki są szczególnie ważne: krakowski południk zerowy.

Południk krakowski wyznaczony został przez astronomów z Akademii Krakowskiej w drugiej połowie XIV wieku. W swoich pracach stosowali go najwięksi ówczesni astronomowie krakowscy: Mikołaj z Grabstwa czy też Wojciech z Brudzewa, którego uczniami byli Bernard Wapowski – ojciec polskiej kartografii oraz najstojniejszy polski astronom, Mikołaj Kopernik. Warto wspomnieć, że południk krakowski został zastosowany przez Kopernika w jego słynnym dziele „De Revolutionibus orbium coelestium” (O obrotach sfer niebieskich) z 1542 roku, jako południk fundamentalny dla zamieszczonych w nim obliczeń astronomicznych.

Wyznaczany przez astronomów Akademii Krakowskiej południk w praktyce skorelowany był z lokalizacją Collegium Maius, gdzie zwykle prowadzono obserwacje astronomiczne, najpewniej na tarasie na dachu kamienicy przylegającej od południa do budynku akademii, choć nie jest to jedyna lokalizacja. Oficjalnie zaś, południk krakowski wyznaczyło pierwsze, państwowe obserwatorium astronomiczne, założone w 1792 roku przez Jana Śniadeckiego w gmachu mieszczącym się w ogrodzie botanicznym (Collegium Śniadeckiego) przy obecnej ulicy Mikołaja Kopernika.

W latach 1838–1984 nadawano z obserwatorium krakowskiego oficjalny sygnał czasu, oparty o czas południka krakowskiego. W takiej formie południk dotrwał początków XX wieku, gdy jego znaczenie zmalało na rzecz południka Greenwich, paryskiego i Pułkowo.

O krakowskim południku dziś

W październiku 2012 roku, technik geodeta Mariusz Meus zainicjował projekt „Honorowy Południk Krakowski” (HPK), mający na celu przywrócenie pamięci o krakowskim południku zerowym i jego wskrzeszenie jako edukacyjnej atrakcji Krakowa.

W październiku 2018 roku otwarto park kieszonkowy przy ulicy Celarowskiej w Prądniku

Czerwonym, w którym znalazł się pierwszy znak linii południka krakowskiego. Jest to linia z betonowych płyt, umieszczonych w zieleńcach oraz tablica informacyjna przy jednej ze ścieżek.

Południk krakowski został ponownie wytyczony 11 czerwca 2019. Za pomocą satelitarnych pomiarów geodezyjnych ustalono długość geodezyjną południka w opcji przebiegającej przez środek budynku obserwatorium [50° 03' 49,2251" N; 19° 57' 21,2367" E], jako „honorowy” południk krakowski. 12 maja 2023 roku, z okazji Roku Mikołaja Kopernika, przy budynku starego obserwatorium astronomicznego w Collegium Śniadeckiego, w ogrodzie botanicznym UJ odślonięto ozdobną linię południka krakowskiego: mosiężną szynę w nawierzchni podjazdu i podłużną rabatę z roślin ozdobnych na zieleńcu, wraz z tablicą informacyjną. Tego samego roku umieszczono metalową szynę w chodniku przy ulicy Banacha na Prądniku Białym, przy osiedlu OZON. W planach jest umieszczenie osobnego medalionu i tablicy informacyjnej.

Oznaczenie południka krakowskiego zostało też wprowadzone do planów przebudowy parku w Kurdwanowie (ma być oznaczony liniami w nawierzchni ścieżek oraz rabatami na trawnikach) oraz w projekcie budowy Muzeum KL Płaszów (ma być oznaczony na chodnikach i terenach zielonych). Rozważana jest też propozycja oznaczenia południka przy przystanku tramwajowym na ulicy Kuźnicy Kołłątajowskiej oraz w gmachu Opery Krakowskiej przy ulicy Lubicz.

Południk krakowski powrócił też symbolicznie na mapy Krakowa. Od marca 2022 roku, na [portalu Miejskiego Systemu Informacji Przestrzennej](#), dostępna jest zakładka z linią południka krakowskiego na mapie miasta Krakowa, wraz z zaznaczonymi ważniejszymi punktami na jego przebiegu. Na ustawienie czeka także figurka smoka-geodety (smok z tachimetrem na statywie) w ramach realizacji projektu budżetu obywatelskiego „Smok co krok”.

W ten sposób rośnie świadomość społeczna istnienia w Krakowie „polskiego Greenwich”. Tworzy to również perspektywy dla powstania w mieście Muzeum Polskiej Astronomii i Geografii – Centrum Edukacyjnego „NIEBOZIEMIA.pl” – czyli swoistego „polskiego Greenwich”, właśnie na przebiegu południka krakowskiego. Postulowana lokalizacja jest bowiem kompleksem budynków szpitalnych na rogu ulic Botanicznej i Kopernika – możliwość takiego przeznaczenia tego budynku uwzględniono w lokalnym planie zagospodarowania przestrzennego dla Wesołej.

Południk poza Krakowem

Południk krakowski biegnie przez terytorium Polski na dystansie 578,4 km. Prócz Krakowa, przecina kilka większych miast: Myślenice, Rabkę, Zakopane, Włoszczową, Łowicz i Ostródę. We Włoszczowej już rozpatruje się projekt oznaczenia południka krakowskiego w kilku lokalizacjach przy głównych ulicach. Natomiast w Zakopanem jest już gotowe oznaczenie „południka Kopernika”, zrealizowane z rozmachem.

Okazało się bowiem, że południk krakowski przebiega tuż obok budynku Urzędu Miasta Zakopane przy ulicy Kościuszki. Znajduje się tam również rzeźba „Orbity” autorstwa podhalańskiego artysty, Henryka Burzca, ustawiona w roku 1973 z okazji 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, a „południk Kopernika” przebiega zaledwie 3 metry od środka rzeźby! Po drugiej stronie ulicy, na Wielkiej Równik Krupowej południk przebiega samym środkiem popularnego wśród turystów napisu „Zakopane” z widokiem na Giewont. Wobec tak szczęśliwego przebiegu południka krakowskiego, inicjatywa HPK zaproponowała oznaczenie

trwałej linii południka krakowskiego w Zakopanem jako pamiątki obchodów Roku Kopernika 2023 – łącząc ją w ten sposób z istniejącą już pamiątką 500-lecia urodzin Kopernika – oraz symbol bliskich relacji – duchowej, kulturowej (ale i naukowej) stolicy Polski, Krakowa, ze stolicą polskich gór, czyli Zakopanem.

Dzięki wsparciu starosty powiatu tatrzańskiego, geodety i członka Stowarzyszenia Geodetów Polskich, Piotra Bąka, oraz wielkiemu zaangażowaniu władz miasta Zakopanego, 17 listopada nastąpiło uroczyste odsłonięcie ozdobnej linii południka krakowskiego w chodniku przy ulicy Kościuszki, przedłużonej na zieleniec w kierunku rzeźby „Orbity”, gdzie stanęła tablica informacyjna o historii oraz znaczeniu krakowskiego południka zerowego. W trakcie uroczystości nastąpiło też symboliczne przedłużenie linii południka na Równi Krupowej, i jego wytyczenie przez geodetów podhalańskich w sąsiedztwie napisu „Zakopane”, jako zapowiedzi kontynuacji promocji południka krakowskiego w Zakopanem.

Ozdobny medalion w chodniku znajduje się dokładnie 85 km 247 metrów i 50 cm od środka gmachu starego obserwatorium astronomicznego w Krakowie. Ale dzięki oznaczeniu południka krakowskiego pod Giewontem, oba miasta stały się jeszcze bliższe, popularyzując wzajemnie swoje nieoczywiste skarby.